

Andrzej TAMBORSKI

Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego – Wrocław

DZIEJE URZĘDU CELNEGO W SŁUPI POD BRALINEM W LATACH 1921 – 1938

Wraz z przejściem od formacji wojskowych ochrony granicy zachodniej przez Ministerstwo Skarbu (1 kwietnia 1921 r.) zaczęto organizować w sposób bardziej skoordynowany i planowy urzędy celne na obszarze poznańskiej Dyrekcji Ceł. Do tego czasu posiadała ona 27 zorganizowanych urzędów celnych, w tym 19 kolejowych, 3 wodne oraz 5 drogowych¹. Efektem pierwszej tury tworzenia aparatu celnego w Wielkopolsce pod kierowniczym nadzorem Ministerstwa Skarbu było uruchomienie z dniem 1 kwietnia 1921 r.² drogowej Ekspozytury Celnej w Słupi, podległej kolejowemu Urzędowi Celnemu w Kępnie. Pomimo zabiegów Dyrekcji Ceł w celu jej usamodzielnienia³, jej status nie uległ zmianie, zapewne do czasu likwidacji kępińskiego urzędu celnego i ustanowienia w jego miejsce nowego w Łęce 15 maja 1928 r.

Od początku istnienia placówki w Słupi obowiązki jej kierownika pełnił Stefan Szotkiewicz⁴. W początkach 1922 r. obsługiwało ją trzech urzędników celnych i jedna rewidentka⁵. Spisany 27 stycznia 1923 r. protokół pokontrolny wymienia oprócz Szotkiewicza także urzędnika celnego Andrzeja Olszaka⁶. Wiadomo także, że funkcję pomocniczego funkcjonariusza sprawował do końca 1924 r. niejaki Łagodziński⁷. Rewizje

¹ Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), Dyrekcja Ceł w Poznaniu 1919-1939 (dalej: DCP), sygn. 29, Pismo Dyrekcji Ceł w Poznaniu do Departamentu Spraw Wewnętrznych Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, 3.08.1920.

² APP, DCP, sygn. 152, Pismo Prezydenta Dyrekcji Ceł w Poznaniu do Departamentu Ceł w sprawie nadesłania broni palnej, 27.04.1921.

³ Tamże, Pismo Prezydenta Dyrekcji Ceł do Urzędu Celnego w Kępnie w sprawie usamodzielnienia Ekspozytury Celnej w Słupi, 7.11.1921.

⁴ Tamże, Prośba o nadesłanie broni, 21.04.1921.

⁵ Tamże, sygn. 4, Zestawienie urzędników celnych 1922 r., k. 9. Najprawdopodobniej chodzi o etaty dotyczące początku 1922 r., gdyż w maju tego roku poświadczonych jest w Słupi dwóch urzędników celnych i rewidentka.

⁶ Tamże, sygn. 152, Odpis protokołu, 27.01.1923.

⁷ Tamże, Pismo Prezydenta Dyrekcji Ceł do Urzędu Celnego w Kępnie w sprawie przeniesienia jednego urzędnika do Słupi w razie konieczności, 29.12.1924.

osób płci żeńskiej przeprowadzała w okresie od 2 grudnia 1923 r. do lutego 1926 r. pani Szotkiewicz⁸.

Na ciężkie warunki pracy miejscowych celników wpływ miało kilka okoliczności. Przede wszystkim wrogie nastawienie tutejszego społeczeństwa do polskość i celników, którzy utrudniali mu szmugiel⁹. O jego stosunku do Polski jaskrawo świadczą wyniki pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 r. Na ogólną liczbę 538 mieszkańców wsi, narodowość niemiecką podało 446 osób (83%), polską zaś zaledwie 92 osoby (17%)¹⁰. Jeszcze w 1933 r. ówczesny kierownik Wachowski wspominał o tutejszych mieszkańcach, że są „(...) *nieco wrogo nastawieni do Państwa Polskiego*”¹¹.

Kolejną bolączką urzędu był jego niski stan osobowy, niewspółmierny do panującego na przejściu granicznym ruchu osób i towarów. Ze szczątkowo zachowanej dokumentacji archiwalnej wynika, że już w maju 1922 r. urząd obsługiwało dwóch celników i rewidentka¹², choć problemy w należyтым wypełnianiu obowiązków służbowych wskutek szczupłej obsady kadrowej, dłuższego czasu służby i nasilającego się ruchu pasażerów pojawiły się w kwietniu tego roku i były rozwiązywane doraźnie przez oddelegowywanie z Kępna na określony czas pomocniczego urzędnika¹³.

Jeszcze gorzej sprawa wyglądała w momencie udania się któregoś z celników na urlop wypoczynkowy. Problem ten został poruszony w piśmie kierownika urzędu do Wydziału I Dyrekcji Ceł z 8 maja 1926 r.¹⁴. Szotkiewicz prosił wówczas Dyrekcję o przydzielenie do pomocy jednego strażnika granicznego, gdyż ruch osobowy na przejściu stale zwiększał się¹⁵. Sposób rozwiązania tej sprawy przez władzę celną II instancji pomimo powagi sytuacji nie zmienił się. W związku z trwającym od 13 do 26 maja 1926 r. urlopem wypoczynkowym poborcy celnego

⁸ Tamże, Pismo Dyrekcji Ceł z 27.02.1926.

⁹ Tamże, Prośba o nadesłanie broni, 21.04.1921.

¹⁰ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, T. X, Warszawa 1926, s. 31.

¹¹ APP, DCP, sygn. 152, Pismo Kierownika Urzędu Celnego w Słupi do Wydziału I Dyrekcji Ceł w Poznaniu, 4.03.1933.

¹² Tamże, Pismo Prezydenta Dyrekcji Ceł do Urzędu Celnego w Kępie, 9.05.1922.

¹³ Tamże, Pismo Kierownika Urzędu Celnego w Słupi do Dyrekcji Ceł w Poznaniu, 7.04.1922.

¹⁴ Tamże, Pismo Kierownika Urzędu Celnego w Słupi do Wydziału I Dyrekcji Ceł, 8.05.1926.

¹⁵ Tamże.

Franciszka Wałaszковского jego obowiązki przejął Gustaw Podbielski z Kępna¹⁶.

Dalszym czynnikiem wpływającym niekorzystnie na jakość dokonywanych odpraw przy niskim stanie osobowym placówki była wielkość ruchu osobowo – towarowego, obsługiwanego przez urząd.

W styczniu i lutym 1922 r. odprawiono odpowiednio 950 i 797 osób¹⁷.

W kwietniu tegoż roku w ciągu dnia odprawiano już średnio „do 30 mężczyzn i około 15 niewiast do Niemiec. Z Niemiec do Polski jak powyżej. Rowerem przyjeżdża do 10 osób dziennie, wozem (...) do 15 osób dziennie”¹⁸.

Wielkim problemem dla nielicznych urzędników celnych był powrót do kraju robotników sezonowych. Choć brak jest zestawienia statystycznego tego zjawiska, wiadomo jednak, że tylko 15 grudnia 1927 r. odprawiono około 500 robotników i liczba ta nadal wzrastała¹⁹. W tej sytuacji po raz kolejny Dyrekcja oddelegowała do Słupi w okresie 16 – 21 grudnia sekretarza celnego Ignacego Makowieckiego z Kępna²⁰.

Przeciętna liczba odprawianych przez urząd interesantów w okresie 1927/1928 wynosiła 71 osób²¹, natomiast dokonanych odpraw celnych – 2 375²². Dla porównania podane wyżej wartości dla przełomu lat 1929/1930 wyniosły 81 osób²³ przeciętnie obsługiwanym przez urząd, a liczba zrealizowanych odpraw – 1443²⁴.

Szczegółowe zestawienie wielkości ruchu osobowego w Słupi w okresie XI 1928 – II 1930 prezentuje tabela.

¹⁶ Tamże, Pismo Urzędu Celnego w Kępnie do Wydziału I Dyrekcji Ceł, 15.05.1926.

¹⁷ Tamże, Pismo Kierownika Urzędu Celnego w Słupi do Dyrekcji Ceł w Poznaniu, 15.03.1922.

¹⁸ Tamże, Pismo Kierownika Urzędu Celnego w Słupi do Urzędu Celnego w Kępnie, 22.04.1922.

¹⁹ Tamże, Wniosek Urzędu Celnego Słupia o przydzielenie urzędnika, 15.12.1927.

²⁰ Tamże, Pismo Dyrekcji Ceł z 16.12.1927; Tamże, Sekretarz celny Ignacy Makowiecki – odwołanie z delegacji, 21.12.1927.

²¹ Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927-1930, R. III, Warszawa 1931, s. 232.

²² Tamże, s. 240-241.

²³ Tamże, s. 232.

²⁴ Tamże, s. 240-241.

Ruch osobowy w Słupi XI 1928 – II 1930.

Okres	Liczba osób
XI 1928	3.720
XII 1928	3.720
I 1929	1.560
II 1929	1.456
X 1929	2.322
XI 1929	3.380
XII 1929	3.240
I 1930	1.100
II 1930	2.060

Źródło: APP, DCP, sygn. 33.

Bardzo zróżnicowane w swoich wartościach było również natężenie ruchu towarów przywożonych do kraju i z niego wywożonych, oclonych przez Urząd Celny w Słupi.

Z zamieszczonych poniżej danych wynika, że przeważająca część dochodów celnych urzędu pochodziła z wywozu. Wśród towarów przywożonych do kraju dominowały:

- części maszyn rolniczych,
- lekarstwa,
- naczynia kuchenne,
- odzież²⁵.

Wywożono do Niemiec produkty spożywcze, gł. jaja, masło, drób, pierze oraz drewno²⁶.

²⁵ APP, DCP, sygn. 33, Zestawienia ruchu osobowego i towarowego w UC Słupia wg raportów miesięcznych, 1929-1930.

²⁶ Tamże.

Ruch towarowy w UC Słupia za okres XI 1928 – II 1930.

Okres	Przywóz (kg)	Wywóz (kg)
XI 1928	102	26 246
XII 1928	980	36 548
I 1929	890	3 257
II 1929	120	4 891
X 1929	75	352 542
XI 1929	1 031	41 097
XII 1929	2 410	31 684
I 1930	45	712 665
II 1930	1 764	21 279

Źródło: APP, DCP, sygn. 33.

Na mocy protokołu polsko – niemieckiego z 2 grudnia 1925 r. szosa Klein Kosel – Słupia została uznana drogą celną, na której dokonywano kontroli paszportowej wraz z odprawą celną.

Pismem z dnia 3 grudnia 1929 r. Ministerstwo Robót Publicznych wyznaczyło drogę międzynarodową Kępno – Słupia – Wrocław do otwarcia także porą nocną²⁷.

Z dniem 8 lipca 1930 r. prowizoryczny poborca celny w XI stopniu służbowym Franciszek Wałaszowski został awansowany do rangi poborcy celnego w X stopniu służbowym²⁸.

Na mocy Rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 28 lipca 1930 r. w sprawie reorganizacji urzędów celnych badanej placówce przyznano uprawnienia urzędu II klasy²⁹.

²⁷ Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej: APK), Starostwo Powiatowe w Kępnie 1919-1939 (dalej: SPK), sygn. 45, Odpis pisma Ministerstwa Robót Publicznych do Dyrekcji Robót Publicznych Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu w sprawie nocnego urzędowania na przejściach drogowych na granicy polsko-niemieckiej, 3.12.1929.

²⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu, R. XII, Nr 33, Warszawa 1930, s. 882.

We wrześniu 1930 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zwróciło się do Wojewody Poznańskiego z prośbą o zasięgnięcie opinii w sprawie przedłużenia godzin odprawy celno – paszportowej turystów zaopatrzonych w mechaniczne środki lokomocji minimum do godziny 24 na przejściu granicznym w Słupi³⁰. Ostatecznie resort decyzją z 28 lutego 1931 r. przedłużył czas jego urzędowania do godz. 24, zarządzając otwarcie przejścia dla ruchu nocnego z dniem 1 kwietnia 1931 r.³¹. W tych warunkach odprawa celna wymagała stawienia się interesanta przed funkcjonariuszem Straży Granicznej, pełniącym służbę w pobliżu urzędu, który następnie odstawiał petenta do urzędnika celnego³².

W międzyczasie doszło także do kilku roszad personalnych. Z dniem 20 listopada 1930 r. poborca celny Franciszek Wałaszowski został przeniesiony do Urzędu Celnego w Siemianicach (pow. kępiński), obejmując jego kierownictwo³³. Jego miejsce począwszy od 28 listopada 1930 r. zajął poborca celny Józef Grobelny, przybyły z Uzdowa³⁴. Tenże z kolei został zastąpiony 16 października 1931 r. przez prowizorycznego rewidenta celnego Władysława Łukowicza z Urzędu Celnego w Toruniu³⁵.

ozporządzeniem Ministra Skarbu z 31 października 1932 r. poborca celny Stefan Szotkiewicz został przeniesiony w stan spoczynku³⁶. Jego zastępcą Ministerstwo Skarbu mianowało 5 stycznia 1933 r. rewidenta celnego Franciszka Wachowskiego z Urzędu Celnego w Gdyni³⁷. Protokół objęcia placówki przez nowego kierownika spisano 3 marca 1933 r.³⁸.

²⁹ Monitor Polski (dalej: MP) 1930, Nr 199, Poz. 283.

³⁰ APK, SPK, sygn. 45, Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie nocnego urzędowania na przejściach granicznych, 26.09.1930.

³¹ Tamże, Pismo Wojewody Poznańskiego w przedmiocie nocnego urzędowania na przejściach granicznych, 16.03.1931.

³² Tamże, Pismo Urzędu Celnego w Słupi do Starostwa Powiatowego w Kępnie w sprawie dokonywania odprawy celnej, 21.03.1931.

³³ Dziennik Urzędowy..., R. XIII, Nr 7, Warszawa 1931, s. 127.

³⁴ Tamże.

³⁵ Dziennik Urzędowy..., R. XIV, Nr 16, Warszawa 1932, s. 255.

³⁶ APP, DCP, sygn. 11, Załącznik do sprawozdania Dyrekcji Cei w Poznaniu z dnia 8.11.1932 r.

³⁷ Tamże, Odpis pisma Ministerstwa Skarbu do Dyrekcji Cei w Poznaniu w przedmiocie przeniesienia funkcjonariuszy celnych, 5.01.1933.

³⁸ Tamże, sygn. 152, Protokół zdania i objęcia Urzędu Celnego w Słupi, 3.03.1933.

W świetle załącznika do Rozporządzenia Ministra Skarbu z 27 listopada 1934 r. Urząd Celny w Słupi urządował w porze letniej 6–20 wraz z dyżurem nocnym 20–24, natomiast porą zimową 7–18 z dyżurem nocnym 18–24³⁹. Posiadał uprawnienia do odprawy wywozowej masła oraz gęsi żywych i bitych na podstawie zaświadczeń Ministerstwa Przemysłu i Handlu, a także jaj posiadających świadectwa Izby Przemysłowo – Handlowej⁴⁰.

Losy urzędu celnego w okresie 1935 – 1937 są na obecnym etapie badań bliżej nieznane. O jego funkcjonowaniu w okresie 1937 – 1938 informuje dokumentacja zgromadzona przez Komisariat Straży Granicznej w Bralinie. Wynika z niej, że kierownikiem Urzędu Celnego w Słupi był nadal podkomisarz skarbowy Franciszek Wachowski⁴¹. Urząd funkcjonował w porze zimowej w godz. 7 – 18, latem natomiast 6 – 20, zaś dla ruchu turystycznego przez cały rok do godz. 24⁴².

³⁹ MP 1934, Nr 278, Poz. 385.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Archiwum Straży granicznej w Szczecinie (dalej: ASG), Wielkopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej (dalej: WIOSG), sygn. 24, Formularz nr 1 Słupia.

⁴² Tamże, Opis linii granicznej z numeracją kamieni granicznych, ilość km długości granicy, opis rozgraniczeń rejonu służbowego, drogi gospodarcze oraz rozmieszczenie urzędów celnych.